

"Qeyri-formal və informal təhsilin tanınması: Rumıniya təcrübəsi"

Xülasə: Məqalədə Rumıniyada Qeyri-formal və informal təhsilin tanınması prosesinin həyata keçirilməsindən danışılır. Daha ətraflı desək ərizəçinin sənədlərinin təqdim edilməsindən sertifikatın əldə olunmasına qədər olan proseslər təsvir olunub.

Açar sözlər: qeyri-formal təhsil, informal təhsil, ömürboyu təhsil, QFİTT, Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi, səriştə, Rumıniya.

İnsanların öyrənmə prosesini mütəmadi, davamlı, müxtəlif metod və üsullarla həyata keçirilmə imkanlarını təsbit edən müasir təhsil paradigması təhsilin formal, qeyri-formal və informal yollarla əldə edilə biləcəyini qəbul edir. Formal təhsil dedikdə beynəlxalq təhsil ictimaiyyəti tərəfindən sistemli və təşkilatlanmış şəkildə icra olunan, strukturlaşmış quruluşa malik, müəyyən normativ qaydalara əsasən idarə olunan təhsil haqqında dövlət sənədinin verilməsi ilə başa çatan təhsil forması başa düşülür. Qeyri-formal təhsil müxtəlif kurslarda, dərnlərdə və fərdi məşğələlərdə əldə edilən, formal təhsil sistemindən kənar təşkil edilən, planlaşdırılmış təlim fəaliyyətləri olub, əsas etibarilə yaşlıların təhsili və təlimlərin təmin edilməsindən ibarət öyrənmə formasıdır. İnfomal təhsil isə özünü-təhsil yolu ilə biliklərə yiyələnmə formasıdır ki, hər hansı sistemli struktura malik deyildir, bilik və bacarıqlar həyat və iş təcrübəsi, yaxud da təcrübə və özü-öyrənmə yolu ilə əldə edilir.

İnfomal və qeyri-formal təhsili formal təhsildən fərqləndirən başlıca xüsusiyyətlərdən biri yekunda dövlət tərəfindən təhsil sənədi ilə təsdiq edilməməsidir. Zamanla qeyri-formal təhsilin miqyasının artması ayrı-ayrı şəxslərdə öyrənmə nəticələrini tanınılmasına ehtiyac yaradır. Qloballaşma, miqrasiya proseslərinin sürətlənməsi, rəqəmsal texnologiyaların inkişafı və rəqəmsal cəmiyyətə keçid kimi proseslər qeyri-formal və informal üsullarla əldə edilmiş kompetensiyaların tanınmasını aktuallaşdırır, insanlar formal təhsildən kənar əldə etdikləri bilik və bacarıqlarını təsdiq edə, əmək bazarında işəgötürənlər tərəfindən qəbul edilə bilmək üçün dövlət təsdiqi olan sənədə ehtiyac duyurlar. Məhz əmək bazarının tələbləri əsasında 1984-cü ildə ilk dəfə Fransada başlayan "Qeyri-formal və informal təhsilin tanınması" prosesi sürətlə digər ölkələrə də yayılmağa başladı.

Qeyri-formal və İnfomal Təhsilin Tanınması (QFİTT) sistemi insanların formal təhsildən kənar yiyələndikləri bacarıqları dəyərləndirməyə kömək edir. Sistem kvalifikasiyası olmayan işçilərə qanunla tənzimlənən əmək bazarında iştirak etmək, o cümlədən işəgötürənlərə mövcud və potensial işçilərin bacarıqlarını daha yaxşı müəyyən etmək imkanı verir. Bir sıra Avropa ölkələrində, o cümlədən Fransa, Norveç, Belçika, Danimarka, Türkiyə, Portuqaliya, Rumıniya, Polşa, Slovakiyada QFİTT prosesi milli səviyyədə həyata keçirilir.

Sosialist düşürgəsi ölkələrindən olan Rumıniyada qeyri-formal və informal təhsilin tanınması ömürboyu təhsil siyasətinin bir hissəsi olub, uğurlu təcrübə formalaşmışdır. Rumıniyada QFİTT prosesinə 2004-cü ildə başlanılmışdır. Bütün ölkə ərazisində ümumilikdə 37 Qiymətləndirmə mərkəzi mövcuddur ki, QFİTT prosesi başladığı tarixdən (2004-cü il) bu günə qədər 100 mindən çox insan tanınma prosesindən keçmişdir. İllər üzrə baxdıqda isə 2017-ci ildə 8096 nəfər (75,7% kişilər, 24,3% qadınlar), 2018-ci ildə 8760 nəfər (71,3% kişilər, 28,7% qadınlar), 2019-cu ildə 7425 nəfər (70,75% kişilər,

29,25% qadınlar) tanınma prosesindən keçmişdir (Cədvəl 1 və Cədvəl 2). Rəqəmlərdən də görüldüyü kimi Rumıniya QFİTT prosesində zəngin təcrübəyə malikdir. Bu səbəbdən məqalə yazılarkən Rumıniya təcrübəsi əsas götürülmüşdür.

İllər	Say
2016	7865
2017	8096
2018	8760
2019	7425

Cədvəl 1: 2016-2019-cu illərdə ərizəçilərin sayı

%	2017	2018	2019
Kişi	75.70	71.30	70.75
Qadın	24.30	28.70	29.25

Cədvəl 2: 2017-2019-cu illərdə ərizəçilərin cinsiyyət üzrə faiz göstəricisi

Rumıniyada QFİTT prosesi haqqında danışarkən öncə ölkənin ümumi təhsil sistemi ilə tanış olmaq mühümdür. 2013-cü ildə qəbul edilmiş Rumıniya Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinə əsasən təhsil ibtidai təhsildən pilləsindən başlayaraq ali təhsilin bütün səviyyələrini ehtiva etməklə 8 kvalifikasiya səviyyəsi müəyyənləşdirilmişdir. İbtidai təhsil 4-cü sinifədək davam edir, daha sonra təhsilalanlar daha 4 ili əhatə edən orta təhsili tamamlayırlar. Orta təhsili bitirən tələbələr 2 il müddətinə ilkin kollec təhsili, yaxud eyni müddət davam edən subbakalavr təhsili ala bilirlər. Rumıniya Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin beşinci səviyyəsi bakalavr, altıncı səviyyəsi Post-Grad təhsilini (magistraturaya hazırlıq) əhatə edir. Ali təhsilin magistratura və doktorantura səviyyələri müvafiq olaraq 7 və 8-ci səviyyələrdə qərarlaşmışdır. Aşağıdakı cədvəldə təhsili səviyyələri daha ətraflı göstərilmişdir (Cədvəl 3).

Səviyyələr	Təhsil pilləsi/səviyyəsi
Səviyyə 1	İbtidai təhsil (təhsil müddəti başlayandan 4-cü sinifə qədər davam edir)
Səviyyə 2	Orta təhsil (4 il davam edir + 2 il)
Səviyyə 3	İlkin kollec təhsili (2 il ərzində davam edir)
Səviyyə 4	Subbakalavr (2 il ərzində davam edir)
Səviyyə 5	Bakalavr (3-5 il ərzində davam edir)
Səviyyə 6	Post-Grad (magistraturaya hazırlıq 1.5 il ərzində davam edir)
Səviyyə 7	Magistratura (1.5-2 il ərzində davam edir)
Səviyyə 8	Doktorantura (4 il ərzində davam edir)

Cədvəl 3: Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi üzrə təhsil səviyyələri

Ölkə miqyasında qeyri-formal və informal təhsilin tanınması prosesindən Rumıniya Təhsil Nazirliyinin koordinasiya etdiyi Milli Kvalifikasiyalar Təşkilatı məsuldur. Milli Kvalifikasiyalar Təşkilatı (MKT) QFİTT üzrə siyasətin formalaşdırılması, qanunvericilik sənədlərinin hazırlanmasına, bu qurumun tərkibinə daxil olan Milli Akkreditasiya Mərkəzi isə ayrı-ayrı qiymətləndirmə mərkəzlərinin qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşdırılmasına cavabdehdir. QFİTT prosesi bilavasitə akkreditasiya edilmiş qiymətləndirmə mərkəzləri tərəfindən həyata keçirilir. Prosesin həyata keçirilməsi qaydalarını Əmək Nazirliyi təsdiq edir. Akkreditasiyada isə həm Təhsil, həm də Əmək Nazirliyi iştirak edir.

Qiymətləndirmə mərkəzləri tərəfindən QFİTT prosesinin həyata keçirilməsi adətən aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

1. Qeydiyyat;
2. Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi;
3. Praktiki bacarıqların qiymətləndirilməsi;
4. Dolayı qiymətləndirmə;
5. Nəticələrin toplanması və qeydiyyatı;
6. Geribildirim prosesinin aparılması (izlənməsi)

Qeydiyyat prosesi zamanı QFİTT prosesindən keçmək üçün müraciət edən namizəd sənədlərini qiymətləndirmə mərkəzinə təqdim edir və qeydiyyatdan keçir. Sənədlərin təqdim olunması prosesində “**məsləhət xidməti**” mərhələsi vardır ki, bu zaman namizəd qiymətləndirmə mərkəzinə gələrək ekspertlərlə görüşür, ekspertlər öz növbələrində namizədlərə QFİTT prosesi ilə bağlı lazım ola biləcək bütün məlumatları təqdim edirlər. Hər bir namizədlə fərdi görüş keçirilir. Müraciət edən hər 30 nəfər üçün bir məsləhətçi ayrılır ki, onlar da insan resursları bölməsinin əməkdaşlarıdır. Sənədlərin qeydiyyatı və arxivləşdirilməsi işlərinə katib, təqdim olunan sənədlərinin düzgünlüyünün yoxlanılmasına nəzarətçi məsuldur. Namizədin sənədlərinin nəzərdən keçirilməsi öz növbəsində iki mərhələdən ibarətdir. Birinci - texniki hissədə sənədlərin düzgünlüyü yoxlanılır. İkinci - test hissəsində isə qiymətləndirmə alətlərinin özü yoxlanılır. Qiymətləndirmə alətləri optimal, hər kəs tərəfindən anlaşılacaq və aydın formada hazırlanmalıdır. Müvafiq sahədə bakalavr diplomu və son 5 ildə iki illik iş təcrübəsi olan şəxslər qiymətləndirici ekspertlərin qiymətləndirilməsini həyata keçirirlər.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi mərhələsində ekspertlər tərəfindən hazırlanan suallardan ibarət test imtahanı təşkil olunur. Rumıniyadakı qaydalara əsasən nəzəri biliyin qiymətləndirildiyi otaq mütləq şəkildə video kamera nəzarətində olmalıdır. Nəzəri sualların sayı səriştədən asılı olaraq dəyişir. Əsas səriştələr (8 əsas səriştə), ümumi səriştələr və spesifik, yəni bilavasitə peşə səriştələrinin hər birinin qiymətləndirilməsi üzrə suallar hazırlanır.

Praktiki bacarıqların qiymətləndirilməsi mərhələsində simulyasiya metodundan istifadə olunur. Namizədlər üçün iş şəraiti yaradılır və kənardan müşahidə yolu ilə izlənilirlər. Bu mərhələdə də öncəki mərhələdə olduğu kimi video kamera ilə prosesin çəkilməsi vacibdir. Hər kvalifikasiya üçün 2 ekspert işə cəlb olunur. Namizədin qiymətləndirmə prosesinin gedişatı ilə bağlı narazılığı olduğu zaman bir qiymətləndiricinin

işinə digər qiymətləndirici baxmalıdır. Bundan savayı, qiymətləndirici namizədi real iş mühitində müşahidə edərək də QFİTT prosesini apara bilər ki, bunun üçün öncədən hazırlıqlar görülməli və ərizəçiyə məlumat verilməlidir.

Dolayı qiymətləndirmə mərhələsinə namizədə əvvəlki işəgötürənin verdiyi **tövsiyə məktubu** və namizədin təcrübəsini təsdiq edən işlərindən ibarət **portfelin** qiymətləndirilməsi daxildir.

QFİTT prosesinin qiymətləndirilməsində qərar vermə zamanı əsas rolu birbaşa qiymətləndirmə- nəzəri biliklərin və praktiki bacarıqların qiymətləndirilməsi oynayır. Dolayı qiymətləndirmə nəticələrə cüzi təsir göstərir. Qeyd olunan proseslərdən uğurla keçən namizədlər sonda QFİTT diplomu ilə təltif olunurlar.

QFİTT üzrə qiymətləndirmə mərkəzində daxili keyfiyyətə təminatına birbaşa mərkəzin rəhbəri cavabdehlik daşıyır. Etibarlı qiymətləndirmə mərkəzlərində həmçinin beynəlxalq ISO 9001:2008 keyfiyyətə təminat idarə sistemi istifadə edilir. Qiymətləndirmə mərkəzinin xarici keyfiyyət təminatına Milli Kvalifikasiyalar Təşkilatı, həmçinin əmək bazarı tərəfindən nəzarət olunur.

Son olaraq qeyd edim ki, Azərbaycanda Qiymətləndirilmə və tanınma Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin tabeliyində Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi tərəfindən həyata keçirilir. Qeyri-formal və informal təhsilin tanınması Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 5 avqust 2020-ci il tarixli 279 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş qayda əsasında tənzimlənir. Proses hal-hazırda mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılsa da, gələcəkdə kütləviləşməsinin perspektivlərini nəzərə alaraq Rumıniya təcrübəsindən yararlanılmaq məqsəduyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. ANALYSIS ON THE VNFIL DATA IN ROMANIA (Proceedings in Manufacturing Systems, Volume 14, Issue 4, 2019, 135-140)
2. ROMANIA European inventory on NQF 2018 (Cedefop, 2019)
3. <https://m.facebook.com/100065086530352/>
4. keszei.chem.elte.hu/Bologna/Romania_Law_of_National_Education.pdf?fbclid=IwAR01tbuCeNtSf_pWJXKoTQH-TvK-8QJhoLzjVzbR8jFwPB4caL7EQo0R548

